

ЗАПОРІЗЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ  
ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

ЗАПОРІЗЬКИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЗІДМУ»

*Варовий  
Лейла*

**ПЕДАГОГІКА І ПСИХОЛОГІЯ  
ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ:  
ПРОБЛЕМИ І ПОШУКИ**

Збірник наукових праць

**ВИПУСК 37**

**КИЇВ-ЗАПОРІЖЖЯ  
2006**

ББК 88.84.845я43

УДК 371.026.9

П186

*Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки:*  
36. наук. пр. / Редкол.: Т.І.Сущенко (відп. ред.) та ін. – Запоріжжя. – 2006 - Вип. 37. –  
480 с.

**ISBN 5-7763-8333-1**

У збірнику на базі проведених авторами досліджень висвітлюються актуальні питання, що стосуються розвитку творчої особистості в різних типах шкіл, вузів та позашкільних закладів.

Пропонується науковцям у галузі педагогіки та психології творчості, педагогам-практикам.

Члени редакційної колегії:

академік АПН України, доктор  
педагогічних наук, професор  
академік АПН України, доктор  
педагогічних наук  
доктор філософських наук,  
професор  
ректор Запорізького інституту  
післядипломної педагогічної освіти  
доктор педагогічних наук,  
професор  
доктор педагогічних наук,  
професор  
доктор педагогічних наук,  
професор  
доктор педагогічних наук,  
професор

Зязюн І.А.

Ничкало Н.Г.

Воловик В.І.

Фозолов М.О.

Денисенко Н.Ф.

Павленко А.І.

Павлотенков Є.М.

Сущенко Т.І.

Рекомендовано вченою радою Запорізького  
обласного інституту післядипломної  
педагогічної освіти. Пр.№1 від 17.01.2006 р.

Рецензенти:

доктор педагогічних наук,  
професор  
доктор педагогічних наук,  
професор

Гришова Н.М.

Алфимов Н.М.

**ISBN 5-7763-8333-1**

цілеспрямовано включених у методику й систему навчання, а визначення «навчальні», «предметні» входять при цьому в поняття «дидактичні» як частини його прояви. Так, навчально-пізнавальна гра закладає в навчання предметний і соціальний контексти, створюючи таким чином особливі умови для формування особистості. Важливим є те, що в цьому випадку можна говорити про злиття чисто дидактичних цілей гри з виховними й розвивальними цілями.

Така позиція узгоджується з концепцією контекстного навчання А.Вербицького, що є основою для оптимізації навчально-виховного процесу ВНЗ, орієнтує традиційні й нові форми й методи в їх системі на досягнення цілей, закладених у кваліфікаційних характеристиках фахівця, і тим самим суспільства, що конкретизують соціальне замовлення у системі вищої освіти. Н.Страдас, характеризуючи дидактичну гру з позицій професійного навчання, вважає, що вона є «доцільно організованою педагогічною підсистемою, ядром якої є навчання професії через спеціально підібрані педагогічні ситуації на матеріалі відповідного спецпредмету». При цьому, використовуючи термін «навчальні ігри», визначимо їх слідом за В.Бедерхановою як якісно новий вид діяльності, що синтетично виникає на базі навчальної й ігрової діяльності, як постійний сплав гри (ігрової діяльності) і аналізу (навчальної діяльності), цілеспрямованого навчання з навчанням мимовільним (24).

Деякі дослідники, користуючись терміном «дидактичні ігри», бачать їх сутність у здійсненні самостійних пізнавальних дій у процесі рішення педагогічних завдань, у ході чого у фахівців у системі «людина – людина» формуються, насамперед, професійні, у тому числі, комунікативні вміння (192).

Проаналізувавши різні підходи до характеристики сутності дидактичної гри, можна стверджувати, що її відрізняють наступні риси. По-перше, це особливий вид діяльності тих, хто навчається, у якому в наявності ігрові й навчальні цілі й завдання. По-друге, у ній у наявності відповідність результату чітко поставленої педагогічної мети навчання – засвоєння в ході навчальної ігрової діяльності предметного змісту навчальної дисципліни й розвитку конкретних умінь і навичок, включаючи професійні. По-третє, наявність у дидактичній грі правил, що відбивають зміст гри, наявність суперництва.

**Висновки.** Дидактична гра, як своєрідний вид діяльності, у ході якої відбувається не лише засвоєння предметного змісту, але й соціальної поведінки, у дидактичному плані цінна в першу чергу творчим станом її учасників. Дидактична гра – це спеціально організована навчально-пізнавальна діяльність, у ході якої здобуваються знання, формуються способи, уміння, навички, розвиваються професійно значущі якості особистості.

М.І.ВОРОВКА

### КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЛОВОЇ ГРИ

Пошук нових форм та прийомів навчання в наш час – явище не лише закономірне, а й необхідне. В умовах гуманізації освіти існуючі теорії і технології професійного навчання повинні бути спрямовані на формування особистості, здатної жити та працювати за різних обставин, сміливо розробляти власну стратегію поведінки, здійснювати моральний вибір та нести за нього відповідальність, особистості, здатної до саморозвитку й самореалізації.

Ці завдання можна успішно вирішувати через ігрові форми та засоби навчання. Ділова гра є тим дидактичним засобом, який інтенсифікує процес навчання й тісно пов'язує його з практичною діяльністю.

Проблемою розробки та впровадження ділових ігор у різні роки займалися: Ж.С.Хайдаров та П.І.Підкасистий, В.М.Єфімов та В.Ф.Комаров, А.О.Вербицький, П.М.Щербань, Т.М.Хлебнікова та інші.

Спроб розв'язання проблеми можливостей та умов цілеспрямованого застосування ігрової діяльності в процесі формування професійних умінь і навичок було небагато (В.Ф.Комаров, Я.М.Бельчиков, А.Л.Ліфшиць, А.О.Вербицький, Л.Б.Наумов, В.П.Галушко та інші).

Разом з тим, використання ділових ігор у професійній освіті, зокрема у вищих навчальних педагогічних закладах, залишається до цього часу не досить дослідженою та вивченою проблемою. У психолого-педагогічній літературі відсутні достатньо обгрунтовані класифікація ділових ігор, критерії оцінювання їх ефективності та детальний аналіз ігрової діяльності студентів, у результаті чого наукове обгрунтування ігрових методик часто хвибує незавершеністю, речентурністю. Не виявлені також можливості професійного розвитку майбутніх учителів у процесі ділових педагогічних ігор.

Мета статті – висвітлення критеріїв оцінювання ефективності ділових педагогічних ігор.

Для вирішення вищезазначених проблем та покращення процесу підготовки майбутніх учителів до педагогічної діяльності ми впровадили у навчальний процес ділові ігри. Вони відображають основний зміст навчального курсу «Педагогіка» (навчальної та робочої навчальної програм), спрямовані на засвоєння знань з предмета, формування вмінь та навичок педагогічної діяльності.

У процесі впровадження у навчально-педагогічний процес складеного нами комплексу ділових ігор була розроблена дворівнева система підготовки майбутнього вчителя до професійної діяльності.

Перший рівень системи характеризується як інформаційний і передбачає теоретичну підготовку студентів. Результатом підготовки майбутніх учителів на цьому рівні повинно бути засвоєння ними теоретичних знань, розуміння інтегрального підходу до змісту навчання, ознайомлення з діловими педагогічними іграми та методами їх проведення, створення у студентів психолого-педагогічного настрою на експериментальну роботу. З цією метою був розроблений і реалізований спецкурс: «Ділові педагогічні ігри в курсі педагогіки».

Другий рівень – організаційно-практичний, передбачає закріплення і апробацію теоретичних знань на практиці. З майбутніми вчителями проводили практичні заняття для оволодіння ними алгоритмом розробки та проведення ділових ігор.

Основними критеріями оцінювання ефективності навчально-професійної діяльності в процесі ділових педагогічних ігор ми визначили: потребнісно-мотиваційний, операційно-діяльнісний, рефлексивно-оціночний.

Для оцінки рівня сформованості вказаних вище критеріїв використовувались різні методи дослідження. Так, рівень сформованості

потребісно-мотиваційної сфери, (до і після експерименту), фіксували за допомогою спеціальних анкет. Наведемо приклад однієї з них.

### Анкета 1

Питання 1. Яке Ваше ставлення до навчання в МДПУ?

Варіанти відповідей	Ваша відповідь
Позитивне	
В залежності від навчальних предметів	
Моє відношення можна назвати байдужим	
Негативне (погано відношусь)	

На рис. 1 та рис. 2 наведені результати опитування студентів до початку та після проведення експерименту щодо їх ставлення до процесу навчання у вищому навчальному закладі. Зазначимо, що до початку експерименту серед студентів не було байдужих або тих, хто негативно ставиться до процесу навчання в університеті. Разом з тим, ділові ігри сприяли тому, що студенти у більшій мірі почали диференціювати своє ставлення до навчання взагалі і в залежності від конкретних навчальних предметів.

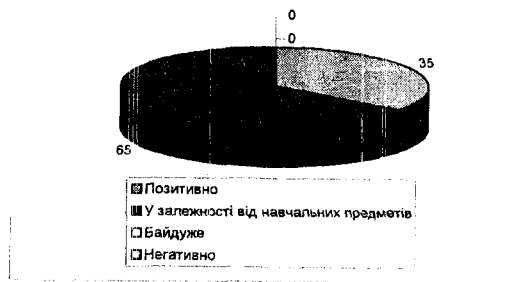


Рис. 1. Ставлення студентів до навчання у вищому педагогічному навчальному закладі до експерименту (%)

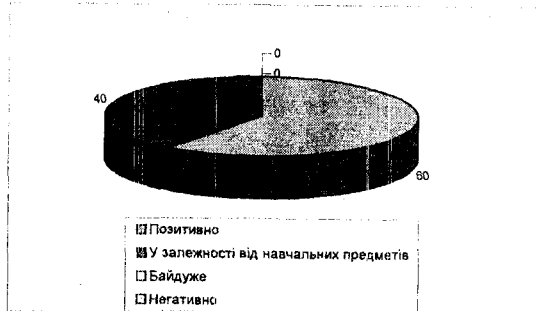


Рис. 2. Ставлення студентів до навчання у вищому педагогічному навчальному закладі після експерименту (%)

Для оцінки готовності студентів до виконання основних професійно-педагогічних функцій (операційно-діяльнісний критерій), з'ясування змін у засвоєнні професійних знань використовувались кількісні та якісні критерії,

прийняті у педагогіці і психології: реальний об'єм знань у порівнянні з початковим об'ємом. Значущість і об'єм отриманих знань виявлялись за допомогою тестових питань, результатів залікових занять за окремими темами курсу і порівняння з об'ємом знань студентів до початку формуючого експерименту.

У таблиці 1 наведено результати опитування за методикою «Виявлення педагогічних умінь та спрямованості студентів». Його метою було виявлення ступеню розвитку у студентів (до початку і після проведення експерименту) педагогічних умінь, як показника їх здібностей до педагогічної діяльності [1,26].

Нами вираховувався коефіцієнт значимості (КЗ) за формулою:

$K3 = \frac{\text{стверджувальні відповіді} - \text{заперечні відповіді}}{\text{загальна кількість опитаних}}$ , де КЗ – коефіцієнт значимості конкретного пункту анкети, який приймає значення в інтервалі від - 1 до +1 ( $-1 \leq K3 \leq 1$ ).

Таблиця 1

Рівень сформованості у студентів педагогічних умінь

Уміння	Групи	
	До експерименту	Після експерименту
Конструктивні	0,1	0,6
Дидактичні	0,3	0,5
Гностичні	0,5	0,9
Організаторські	0,2	0,47
Комунікативні	0,3	0,68
Перцептивні	0,3	0,42
Сугестивні	0,2	0,4
Експресивні	0,2	0,21

Дані таблиці 1 свідчать про те, що спецкурс, безпосередня участь студентів у ділових іграх сприяли формуванню у них ключових умінь, що забезпечують ефективність педагогічної діяльності. Особливо значущі зміни студентів відбулися у сфері конструктивних, гностичних і комунікативних умінь. Отже, на заняттях під час дидактичних ігор у студентів розвиваються загально-навчальні вміння і навички та спеціальні, необхідні для певної навчальної дисципліни. У цьому і полягає навчальна функція ділової гри.

В третій блок ми віднесли методики, що характеризують рефлексивно-оціночний аспект діяльності студентів. Відповіді студентів на питання «Які Ваші пропозиції щодо організації та проведення занять з курсу «Педагогіки» до початку експериментальної роботи носили загальний характер, не пов'язаний з діловими іграми: впроваджувати активні форми занять, проводити заняття у вигляді дискусій і бесід тощо (табл. 2). Дані таблиці свідчать про усвідомлення студентами ролі та місця ділових ігор у їх професійній підготовці.

Таблиця 2

Пропозиції студентів щодо організації та проведення занять з курсу педагогіки

№	Пропозиції	До експерименту	Після експерименту
1	Впроваджувати активні форми занять	+	
2	Розглядати якомога більше педагогічних ситуацій і щоб їх вирішення проходило у наближеній до життя обстановці		+

3	Щоб викладачі для проведення занять використовували метод гри		+
4	Проводити заняття у вигляді дискусій і бесід	+	
5	Такі заняття треба проводити у формі гри, - так у студентів з'явиться інтерес до предмету і майбутньої професії		+
6	Щоб всі ситуації, що розглядалися на семінарах були повчальними, цікавими. Отриманий досвід і знання буду використовувати у педагогічній діяльності	+	
7	Педагогічні ситуації взяті із реального життя і шляхи їх вирішення як педагогу мені цікаві вже зараз. Вирішення таких ситуацій надасть змогу робити менше помилок у подальшій педагогічній діяльності		+
8	Викликав інтерес відхід від традиційного проведення занять багатьма викладачами, це підвищило у мене інтерес до предмету, до того ж я звернув увагу на покращення дисципліни в аудиторії. Особисто на мою думку авторитет вчителя у цьому випадку збільшується.		+
9	Потрібно перетворити заняття на мінітеатр		+

Таким чином, нами доведено, що потребнісно-мотиваційний, операційно-діяльнісний та рефлексивно-оціночний критерії можуть бути показником оцінювання ефективності ділових педагогічних ігор за умови якщо: складений комплект ділових ігор, які відображають основний зміст навчального курсу «Педагогіка» (навчальної та робочої навчальної програм) та спрямовані на засвоєння знань з предмету, формування вмінь та навичок педагогічної діяльності; ділові ігри використовуються систематично; розроблені методичні рекомендації з використання ділових ігор у навчально-професійній діяльності студентів у вищому навчальному педагогічному закладі; розроблена методика експериментального дослідження ефективності ділових ігор в плані активізації навчально-професійної діяльності студентів; у навчальний процес впроваджений спецкурс для студентів: «Ділові педагогічні ігри в курсі педагогіки».

#### ЛІТЕРАТУРА:

1. Методика изучения психологических особенностей личности студентов // Автор-составитель И.И.Скрипюк. – СПб.: «Образование», 1993. – 78 с.

С.М.СТАРОВОЙТ

### ЗМІСТ СПЕЦІАЛІЗОВАНОГО НАВЧАЛЬНОГО КУРСУ «ОСНОВИ РЕПРОДУКТИВНОГО ЗДОРОВ'Я»

Проблема охорони громадського здоров'я завжди була, є і буде актуальною серед обсягу важливих проблем людства. В сучасних умовах в Україні відбувається інтенсивне поглиблення демографічних процесів. За останні 30 років загальна смертність населення України збільшилась удвічі, середня тривалість життя зменшилась на 7-10 років. Провідними причинами таких явищ є складні еволюційні соціально-економічні перетворення в державі та ряд інших причин, значна частка яких недостатньо вивчена, особливо, це стосується репродуктивного розвитку як основи популяційного здоров'я. Особливу стурбованість викликає здоров'я наймолодших жителів України.